

2.9. A KIVÁNDORLÓ MAGYAROK BECSLÉSE ÉS OKTATÁSI KÜLÖNBSÉGEI

COOK REBEKA ÉVA

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a tehetséges magyarok kivándorlása a hazai munkaerőpiac egyik legnagyobb kihívásává vált. Az aggodalom pedig évről évre fokozódik: orvosok és ápolók ezrei hagyják el az országot jobb munkafeltételek reményében (Varga, 2017), és hasonló folyamat figyelhető meg a tudományos életben is. Egy friss felmérés szerint a fiatal kutatók és pályakezdő akademikusok közel egynegyede külföldön keres munkát, ahelyett hogy Magyarországon maradna (Koltai és szerzőtársai, 2024).

A kilátások különösen aggasztók a fiatalabb generációk esetében. Az *OTP Fáy András Alapítvány* (2023) országosan reprezentatív kutatása szerint a 16 és 24 év közötti magyar fiatalok 57 százaléka külföldön képzelel el a jövőjét, míg mindössze 6 százalékuk biztos abban, hogy tíz év múlva is Magyarországon fog dolgozni. Ez a jövőkép már a jelenben is érezteti hatását: egyre több magyar diák választ külföldi egyetemet, és a nemzetközi felsőoktatás iránti érdeklődés minden korábbinál erősebb (Engame Akadémia, 2024).

Mindezek ellenére továbbra is kevés kutatás vizsgálja, hogy pontosan kik és milyen okokból hagyják el az országot. A tudományos irodalom jellemzően a magasan képzett szakemberek külföldre vándorlására, az úgynevezett agyelszívás jelenségére összpontosít, miközben kevés figyelem jut azokra a fiatalokra, akik még e végzettségek megszerzése előtt, középfokú tanulmányaik befejezését követően költöznek külföldre.

A kivándorlás vizsgálatát különösen megnehezíti, hogy szinte lehetetlen egyidejűleg nyomon követni mindazokat, akik elhagyják az országot, és azokat is, akik itthon maradnak. Ráadásul nincs egységesen elfogadott, nemzetközileg is elismert statisztikai definíció a kivándorlásról, és az Európai Unión belüli szabad munkavállalás miatt a külföldre költöző magyar állampolgárok mozgása sem követhető pontosan.

Mindezek következtében a hivatalos statisztikák az emigráció mértékét rendszerint alábecsülik.

A magyar kivándorlás legszélesebb körben használt mutatóját a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) teszi közzé, a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) nyilvántartása alapján. A szabályozás szerint azoknak a magyar állampolgároknak, akik tartósan külföldre költöznek, és ott bekerülnek az egészségbiztosítási rendszerbe, le kell mondaniuk a hazai társadalombiztosítási számukról (közismert nevén: TAJ-szám). Ettől a pillanattól kezdve a statisztikákban kivándorlóként szerepelnek.

Ez a módszer azonban könnyen belátható módon a kivándorlás mértékének jelentős alábecsléséhez vezet. A gyakorlatban sokan nem jelentik be, ha elköltöznek, különösen akkor, ha csak ideiglenesen tartózkodnak külföldön. Az Európai Unión belül ugyanis elegendő az Európai Egészségbiztosítási Kártya kiváltása, amely biztosítja az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést anélkül, hogy lemondanának a magyar biztosításukról. Így a rövid és középtávú munkavállalás vagy tanulmányi célú kint tartózkodás gyakran teljesen „láthatatlan” marad a hivatalos statisztikákban, pedig a hazai munkaerőpiacra és gazdaságra nagyon is érezhető hatással van.

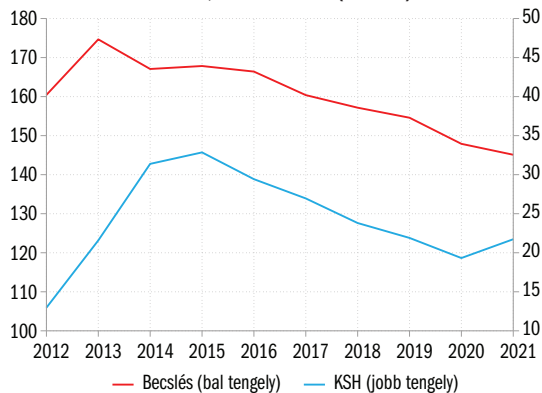
A kivándorlók létszámának becslése a regiszteradatokból

A hivatalos adatok hiányosságai miatt saját, újszerű becslést készítettem a kivándorolt magyarok számáról az Admin4 kapcsolt államigazgatási adatbázis felhasználásával (lásd *KRTK Adatbank*, 2024, *Sebők*, 2019). A logika egyszerű: ha valaki huzamosabb ideig él külföldön, akkor nem rendelkezik hazai jövedelemmel, biztosított nappal, nem jár magyar iskolába vagy egyetemre, illetve nem veszi igénybe tartósan a hazai egészségügyi ellátást, juttatásokat vagy segélyeket.

Azok az emberek tehát, akik minden megfigyelhető szempontból egy teljes éven keresztül „láthatatlanok” az adminisztratív adatokban, nagy valószínűséggel nem tartózkodnak az országban, azaz emigráltak.

Ez a módszer lehetővé teszi, hogy a be nem jelentett kivándorlókat is figyelembe vegyük, ezáltal sokkal realisabb képet kapunk a külföldön élő magyarok számáról. Az 2.9.1. ábra szemléletesen mutatja a becslésem és a KSH hivatalos statisztikái közötti különbséget. A KSH szerint 2021-ben alig több mint húszezer magyar állampolgár vándorolt ki, míg az én számításom ennek többszörösére utal. Ugyanakkor a két változó trendje szinte teljesen megegyezik, ami megerősíti a becslés érvényességét. A különbség tehát nem az irányban, hanem a nagyságrendben lelhető fel: a hivatalos statisztikák a be nem jelentett esetek miatt csupán a „jéghegy csúcsát” mutatják, míg az én becslésem közelebb visz ahhoz, hogy mekkora valójában a Magyarországról külföldre távozók száma.

2.9.1. ábra: A kivándorlás becslült és hivatalos (KSH) adatai, 2012–2021 (ezer fő)

Forrás: Saját számítás az Admin4 közigazgatási adatbázis és a KSH STADAT 22.1.1.30 adattábla alapján.

A kivándorlás nagyságrendjének pontosabb becslése után természetes módon merül fel a kérdés: kik azok, akik elhagyják az országot? Ez a kérdés különösen fontos a fiatalok esetében, hiszen róluk áll rendelkezésre a legkevesebb megbízható információ. A korosztály tagjai jellemzően alulreprezentáltak a hivatalos statisztikákban, mivel sokan tanulás vagy rövidebb

külföldi tartózkodás céljából mennek külföldre, és ezekben az esetekben kevésbé érzik indokoltnak a hivatalos bejelentést. Ugyanakkor a felmérések szerint éppen ők azok, akik leginkább külföldön képzelik el a jövőjüket, és döntéseik hosszú távon meghatározzák az ország emberitőke-bázisát.

A kivándorlók összetétele iskolatípusok szerint

A következőkben azt vizsgálom, hogy a magyar diákok közül kik és milyen arányban hagyják el az országot közvetlenül a középiskola várható befejezését követő évben. Ez az időszak különösen érzékeny pontja a fiatalok életpályájának, hiszen ekkor dől el, hogy itthon folytatják tanulmányaikat, munkába állnak, vagy külföldön próbálnak szerencsét. Ez a döntés pedig nagymértékben attól is függ, hogy a diákként milyen középiskolába jártak.

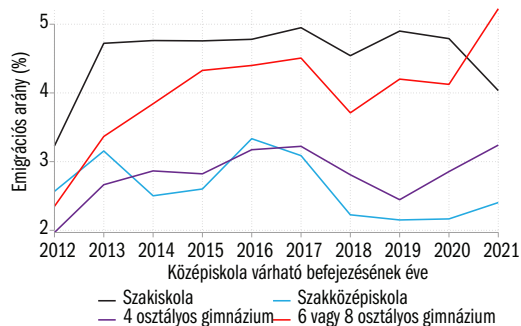
Az egyes iskolatípusok eltérő életpályákra készítik fel diákjaikat: míg a szakiskolák elsősorban szakmai képzést nyújtanak, és így a munkaerőpiacra irányítják tanulóikat, addig a gimnáziumok az érettségire, és ezáltal a felsőoktatásba való továbblépésre helyezik a hangsúlyt. Ez a különbség a fiatalok emigrációs mintázataiban is megjelenik.

A 2.9.2. ábra jól szemlélteti, hogy a középfokú tanulmányaikat frissen befejező fiatalok iskolatípusonként eltérő arányban hagyják el az országot. A szakiskolát végzettek körében különösen magas az emigráció aránya. Ennek egyik magyarázata, hogy az itthon megszerzett szakképesítés külföldön is könnyen hasznosítható: egy jól tanult szakma, legyen az villanyszerelés, vendéglátás vagy autószerelés, piacépes tudást jelent bárhol Európában.

A másik nagy csoportot a hat- és nyolcosztályos gimnáziumok diákjai alkotják, akik szintén nagy arányban hagyják el az országot. Ezek az intézmények erősebben szelektálnak, és tanulóik jellemzően jobb tanulmányi eredményeket érnek el (Horn, 2013). Oktatásuk nagyobb hangsúlyt fektet az elméleti tudásra és a továbbtanulásra való felkészítésre, így diákjaik nagyobb arányban folytatják tanulmányaikat a hazai

felsőoktatásban (Csóka, 2023). Ez alapján feltételezhető, hogy akik közülük külföldre mennek, elsősorban tanulmányi céllal teszik ezt.

2.9.2. ábra: Emigrációs arány iskolatípus szerint, 2012–2021

Forrás: Saját számítás az *Admin4* közigazgatási adatbázis és az országos kompetenciamérés adatai alapján.

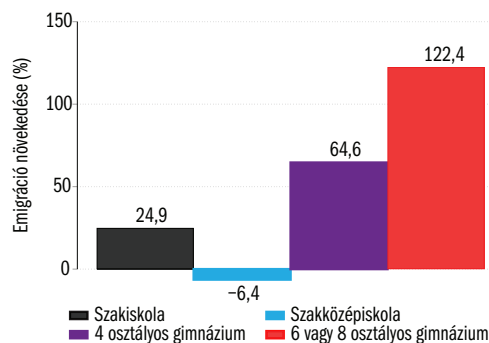
Mindeközben a szakközépiskolák és a négyosztályos gimnáziumok tanulói körében az emigráció aránya alacsonyabb. Valószínűleg ők azok, akik az érettségi megszerzése után hazai egyetemre mennek, vagy rövid időn belül elhelyezkednek a magyar munkaerőpiacon.

Ezek az eltérések egyértelműen kirajzolnak egy *U* alakú mintázatot: az emigráció aránya mind a gyakorlatiasabb, mind az elméletibb képzést nyújtó iskolákban magasabb, míg a közepen elhelyezkedő iskolatípusokban alacsonyabb. Összességében tehát azok hagyják el legnagyobb arányban az országot, akiknek a tudása közvetlenül hasznosítható külföldön, illetve akik a legerősebb továbbtanulási ambíciókkal rendelkeznek.

Bár az évente kivándorló magyarok száma a megfigyelt időszak alatt összességében csökkenő tendenciát mutatott, a középfokú végzettség szerinti bontás aggasztó képet mutat. A vizsgált időszakban ugyanis a kivándorlás aránya legnagyobb mértékben a hat- és nyolcosztályos gimnáziumok tanulói körében emelkedett. Erre már a 2.9.2. ábra is utalt, a 2.9.3. ábra pedig egyértelműen rávilágít erre a növekvő tendenciára. Mindez azt jelenti, hogy éppen azok a fiatalok hagyják el egyre nagyobb arányban az országot, akik a legjobb tanulmányi eredményeket érik el, és legna-

gyobb valószínűséggel szereznek felsőfokú végzettséget. A jelenség tehát a tehetséges, jó képességekkel rendelkező fiatalok fokozódó elvándorlását jelzi, ami hosszabb távon érdemben befolyásolhatja Magyarország gazdasági kilátásait.

2.9.3. ábra: Az emigráció növekedése iskolatípusonként, 2012 és 2021 között

Forrás: Saját számítás az *Admin4* közigazgatási adatbázis és az országos kompetenciamérés adatai alapján.

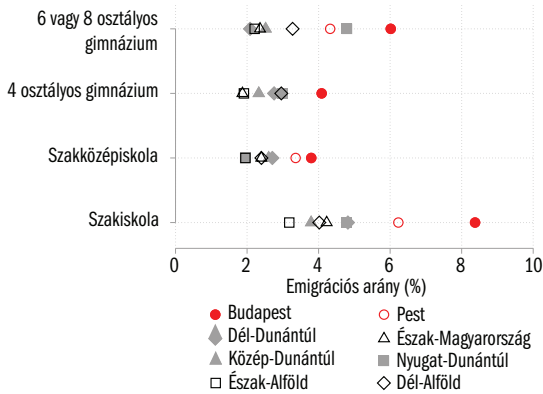
Regionális különbségek

A 2.9.4. ábra az emigrációs arányok regionális különbségeit mutatja be iskolatípusonként, a vizsgált időszak egészére átlagolva. Jól látható, hogy iskolatípustól függetlenül Budapestre vándorolnak ki a legtöbben, ezt követi Pest megye és a dunántúli térségek. Ennek hátterében valószínűleg az áll, hogy a főváros térségében élő fiatalok jellemzően jobb idegennyelv-tudással, szélesebb információ hozzáféréssel és kiterjedtebb nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, ami megkönnyíti számukra a külföldi tanulási és munkavállalási lehetőségek elérését. A nyugat-magyarországi régiókban, különösen a Nyugat-Dunántúlon, a határ menti munkavállalás és az osztrák munkaerőpiac közelsége szintén hozzájárulhat a magasabb emigrációs arányhoz.

Ezt a mintázatot tovább erősítheti, hogy a fővárosi és nyugat-magyarországi középiskolák tanulói átlagosan jobb tanulmányi eredményeket érnek el, mint az ország keleti régióiban (Hegedűs, 2016, OH, 2022). A jobb tanulmányi teljesítmény és idegennyelv-tudás pedig megkönnyítheti a külföldi egyetemre való bejutást, a munkavállaláshoz szükséges információk-

hoz való hozzáférést, valamint a sikeres beilleszkedést a nemzetközi környezetbe.

2.9.4. ábra: Regionális különbségek az emigrációs arányban iskolatípus szerint, 2012–2021

Forrás: Saját számítás az Admin4 közigazgatási adatbázis és az országos kompetenciamérés adatai alapján.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a szakiskolát végzettek viszonylag magas emigrációs aránya részben módszertani torzításból is fakadhat. Azok, akik itthon feketemunkát végeznek, gyakran a kivándorlókhoz hasonlóan „eltűnnek” az adminisztratív adatforrásokból, mivel nincs bejelentett jövedelmük, pedig valójában nem hagyták el az országot. Ez a jelenség jellemzőbben érinti az alacsonyabb iskolai végzettségű csoportokat, ami felfelé torzíthatja a becsült létszámokat és emigrációs arányokat.

Ezzel szemben a gimnáziumokból kikerülő tanulók esetében jóval kisebb az esélye annak, hogy hasonló okból eltűnjenek az adminisztratív nyilvántartásokból, különösen közvetlenül az érettségi utáni évben. Így az ő kiemelkedően magas emigrációs arányuk, különösen a fővárosi térségben, minden bizonnyal valós, és komoly aggodalomra ad okot.

Összegzés

A bemutatott eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy a hivatalos statisztikák messze nem tükrözik a kivándorlás valós mértékét. Az adminisztratív adatok alapján becsült emigráció nemcsak jóval magasabb, hanem összetettebb is, mint ahogyan azt eddig

láthattuk: a kivándorlók között egyaránt megtalálhatók a szakmunkát végzők és a legjobb tanulmányi eredményű diákok. Különösen aggasztó, hogy éppen azok hagyják el egyre nagyobb arányban az országot, akik a legnagyobb tudás- és teljesítménypotenciállal rendelkeznek.

Ez a folyamat nem pusztán munkaerőpiaci kérdés, hanem az ország jövőbeli versenyképességét meghatározó oktatási és társadalmi mobilitási probléma is. A tehetséges fiatalok elvándorlásának mérsékléséhez az okokat már az oktatási rendszerben kell keresni, és ott is kell kezelni.

Hivatkozások

- CSÓKA IMOLA (2023): *The Effect of Elite Secondary School Programs on University Outcomes in Hungary*. PhD-értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdasági és Gazdaságinformatikai Doktori Iskola.
- ENGAME AKADÉMIA (2024): *Magyar diákok a külföldi felsőoktatásban*. Adatok és trendek a 2017/18–2023/24-es tanévekre.
- HEGEDŰS ROLAND (2016): *Tizedik osztályos tanulók teljesítményének területi különbségei*. Iskolakultúra, 26. évf. 12. sz. 16–31. o.
- HORN DÁNIEL (2013): *Diverging performances: The detrimental effects of early educational selection on equality of opportunity in Hungary*. Research in Social Stratification and Mobility. Vol. 32. 25–43. o.
- KOLTAI JÚLIA–WILHELM IMOLA–KECSKÉS GÁBOR–HATVANI ISTVÁN GÁBOR–LIPTÁK KATALIN–LENCSES ÁKOS–KEMENESI GÁBOR–LENGYEL BALÁZS (2024): *Exclusion of Universities from EU Funds Hurts Young Researchers*. Hungarian Young Academy, Budapest, Research Report.
- KRTK ADATBANK (2024): *Elérhető adatbázisok*. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest.
- OH (2022): *Országos kompetenciamérés, 2021*. Országos jelentés. Oktatási Hivatal, Budapest.
- OTP FÁY ANDRÁS ALAPÍTVÁNY (2023): *Meglepő eredményeket is hozott a fiatalok jövőképeiről készült kutatásunk*. OTP Fáy András Alapítvány, Budapest.
- SEBŐK ANNA (2019): *The Panel of Linked Administrative Data of CERS Databank*. Budapest Working Papers on the Labour Market, BWP 2019/2. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest.
- VARGA JÚLIA (2017): *Out-migration and attrition of physicians and dentists before and after EU accession (2003 and 2011): the case of Hungary*. European Journal of Health Economics. Vol. 18. 1079–1093. o.